

Tulevaisuuskuvia arkeologisille maastokohteille suuntautuvasta matkailusta

Arvio teoksesta Mäki, Maija. *Polkuja esihistoriasta tulevaisuuksiin: matkailun tulevaisuuksia ja toimijoita arkeologisilla maastokohteilla*. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys. 2020. 336 s. ISBN 978-952-6655-20-8.

Stina Savolainen

Polkuja esihistoriasta tulevaisuuksiin [1] on Maija Mäen etnologian väitöskirjatutkimus, jossa tarkastellaan arkeologisille maastokohteille suuntautuva matkailutoimintaa ja sen vaihtoehtoisia tulevaisuuden näkymiä noin kolmenkymmenen vuoden päähän, 2050-luvulle. Mäen tavoitteena on selvittää, ”millaista matkailu voisi olla arkeologisilla maastokohteilla tulevaisuuden Suomessa” (s. 15). Tätä varten hän perehtyy tutkimuksessaan kuuden esihistoriakohteen toimintaan, joissa arkeologista kulttuuriperintöä on tuotteistettu 2000-luvulla juuri arkeologisilla maastokohteilla.

Arkeologisilla maastokohteilla, jotka ovat osa kulttuuriperintöämme, tarkoitetaan kiinteitä muinaisjäännöksiä ja muinaisjäännösalueita. Mäen tarkastelu kohdistuu näiden kuuden maastokohteen matkailutoimintaan, sen ongelmakohtiin sekä tekijöihin, jotka ovat mahdollistaneet matkailutoiminnan ja sen hyödyntämisen kohteissa. Mäki nostaa esiin niitä onnistuneita ja toimivia käytäntöjä ja toimintamalleja, joilla hän näkee olevan merkitystä maastokohteen tulevaisuuden matkailutoiminnan kannalta. Hän selvittää lisäksi, ”millaista tulevaisuusajattelua arkeologisen kulttuuriperinnön ja matkailualan eri toimijoiden keskuudessa on, ja miten se vaikuttaa tulevaisuuden muotoutumiseen matkailun kehittämistyön kannalta?” (s. 15). Mäen suhde tutkimusaiheeseen on ”sydämenasia” (s. 41), joka on vahvasti muotoutunut osana hänen opiskelu- ja työhistoriaansa sekä vapaa-aikaansa.

Mäki tarkastelee aihetta monitieteisesti etnologian ja humanistisen tulevaisuudentutkimuksen menetelmien kautta. Etnologinen tutkimus pyrkii nostamaan esiin yksilöiden arjessa syntyneitä kokemuksia ja arvostuksia. Tulevaisuudentutkimuksen keskeisin tavoite on hahmottaa monia mahdollisia tulevaisuuksia tai päämääriä ”vaihtoehtoisten tulevaisuuksien viuhkasta” (de Jouvenel 1967, 33) sekä kartoittaa mahdollisuuksia niiden saavuttamiseksi eli ”tulevaisuuden tekemiseksi” (s. 37, esim. Kamppinen et al. 2003, 25–26). Toivottuja tulevaisuusnäkymiä voidaan havainnollistaa malleilla kuten esimerkiksi

tulevaisuuskuvilla. Mäki käyttää teoreettisena viitekehyksenä tulevaisuusajattelun käsitettä, jonka avulla hän välittää tutkimustuloksena muodostamansa tulevaisuusorientoituneet tulevaisuuskuvat ja tulevaisuusajattelijahahmot. Tulevaisuusajattelu on näkemyksellinen ja luova tapa ajatella tulevaisuutta (Mannermaa 1991, 17–20). Kummatkin tieteenalat tekevät monitieteellistä tutkimusta hyödyntäen eri tieteenalojen menetelmiä ja näkökulmia. Etnologian puolella tulevaisuusorientoitunutta näkökulmaa ja tulevaisuudentutkimuksen menetelmiä on alettu hyödyntämään 2010-luvun molemmin puolin (esim. Lehtonen 2016; Vuori 2018).

Mäki haastattelee arkeologian ja kulttuurialan ammattilaisia sekä myös kansalaistoimijoita, kuten matkailuyrittäjiä ja arkeologian harrastajia. Keskiössä ovat näiden toimijoiden kokemukset ja näkemykset arkeologisen kulttuuriperinnön merkityksestä ja matkailullisesta tulevaisuudesta. Mäki halusi kuulla myös matkailuyrittäjiä ja arkeologiharrastajia, koska he vaikuttavat omalta osaltaan arkeologian popularisointiin ja matkailulliseen hyödyntämiseen. Mäen aineisto on laaja käsittäen 35 tulevaisuusorientoitunutta teemahaastattelua, 28 tulevaisuuspyöräpiirrosta ja 40 Delfoi-kyselyvastausta sekä yhden tulevaisuuspajan aineiston. Tulevaisuuspyörässä (*future wheel*) tehtiin ajatuskarttamainen piirros, jonka avulla aktivoitiin erilaisia näkemyksiä mahdollisista tulevaisuuden osatekijöistä ja tapahtumista. Delfoi-kyselyllä (*delphi method*) kartoitettiin haastateltavien näkemyksiä Mäen laatimista tulevaisuusväitteistä. Tulevaisuusorientaation kautta tutkimus kiinnittyy soveltavan etnologian ja kokemuskäsitteiden kautta kriittisen kulttuuriperinnön kenttään. Tutkimuksessa yhdistyy ymmärtävä, emansipatorinen ja kriittinen ote.

Tutkimus jakaantuu viiteen pääosaan. Ensimmäisessä osassa eli johdannossa Mäki kirjoittaa refleksiivisesti auki tutkimustehtävänsä, esittelee tutkimuksensa taustan, merkityksen, tutkimusprosessin, aineiston ja menetelmät sekä keskeiset käsitteet ja näkökulmat. Johdanto-osuus antaa lukijalle hyvän kuvan kirjoittajan työn lähtökohdista, tutkijan roolista sekä miten ja kenen kanssa hän on tutkimusmatkaansa tehnyt. Tutkimuksen keskeisiä käsitteitä ovat *arkeologinen kulttuuriperintö*, *kulttuuri- ja luontomatkailu* ja *tulevaisuusajattelu*. Käsitteitä koskevassa alaluvussa Mäki nostaa esiin työn aihealueisiin liittyvää aikaisemmin julkaistua tutkimuskirjallisuutta.

Arkeologinen kulttuuriperintö ja matkailu

Mäen tarkastelussa on arkeologisen kulttuuriperinnön suhde matkailutoimintaan alan toimijoiden, matkailun ja tulevaisuusajattelun näkökulmista. Tutkimuksen ensimmäisessä osassa luodaan kattava yleissilmäys siitä, miten ja kenen näkökulmasta kulttuuriperintöä on määritelty ja voidaan määritellä. Kulttuuriperintö-käsitteestä ja sen käytöstä on keskusteltu vilkkaasti 2000-luvulla (s. 18; myös esim. Lillbroända-Annala 2014, 19). Tänä päivänä kulttuuriperintö ymmärretään kaikille yhteisesti jaettuna perintönä, jota halutaan hyödyntää kaupallisesti esimerkiksi juuri matkailutoiminnassa (s.26; esim. Lillbroända-Annala 2014, 29). Suomessa arkeologista kulttuuriperintöä on suojele- ja tutkimuskäsitteiden lisäksi hyödynnetty erilaisissa esihistoria- ja matkailuhankkeissa 2000-luvulta alkaen.

Matkailu on ilmiö ja voima, osa länsimaista kulttuuria ja vapaa-ajan toimintaan, joka ”liikuttaa ihmisiä ajassa ja tilassa” (s. 27–28). Mäki kiinnittää arkeologiset maastokohteet matkailun kontekstiin kulttuuri-, luonto- ja matkailuelämys-käsitteiden kautta, jotka ovat keskeisiä etenkin matkailututkimuksen piirissä. Arkeologiset maastokohteet nähdään tässä siis hallinnollista muinaisjäännös-termiä laajempänä käsitteenä, johon sisältyy kävijöille suunnattuja opastusinfrastruktuureja ja matkailuun liittyviä palveluita sekä luontokokemuksia. Mäki valitsi esimerkkikohteiksi sellaisia esihistoriakeskus- ja matkailukohteita, joilla on ollut aktiivinen ote arkeologiaan sekä matkailun resurssina että matkailutuotteena.

Tulevaisuusajattelu rakentuu tiedosta ja luovasta ajattelukyvystä, jossa yhdistyy faktatieto, toivo, tahtotila sekä subjektiiviset näkemykset ja tulkinnat menneisyydestä ja nykyisyydestä. Tulevaisuusajattelu on perusta tulevaisuuden tekijyydelle ja päätöksenteolle (esim. Mannermaa 1991), jossa huomioidaan vastuullisuus ja kestävä kehityksen näkökulmat myös esihistoriamatkailun tulevaisuutta pohdittaessa.

Euran Nauravalla lohikäärmeellä on syytä hymyyn

Tutkimuksen toisessa osassa Mäki perehtyy yksityiskohtaisesti kuuden esihistoriakohteen toimintaa ja niihin tekijöihin, jotka ovat mahdollistaneet näiden toiminnan, tai toiminnan hiipumisen. Kohteet ovat Hiittisten Rosalan Viikinkikeskus, Yli-Iin Kierikkikeskus, Laitilan Untamalan arkeologinen opastuskeskus, Liedon Nautelankosken museo, Euran esihistorian opastuskeskus Naurava Lohikäärme ja Suomusjärven Kivikausikeskus RIRA. Kaksi kohteista on lopettanut toimintansa, ja Mäki esittelee niiden vaiheita ja toiminnan hiipumisen syitä. Ennen varsinaisten kohteiden toiminnan kuvailua Mäki pohtii matkailun toimintaympäristöön vaikuttavia poliittisia, taloudellisia, teknologisia, ympäristö ja sosio-kulttuurisia (muutos)tekijöitä. Näiden kautta lukijalle avataan sitä todellisuutta, jossa esihistoriamatkailua – ja kulttuuritoimintaa yleensä – on kehitetty ja tullaan kehittämään.

Esimerkkinä poliittisista tekijöistä Mäki nimeää päätöksentekoon liittyviä teemoja, jotka turvaavat kulttuuriperintöä niin paikallisesti kuin yhteiskunnallisesti ja vaikuttavat resurssien jakamiseen. Esimerkiksi Euran opastuskeskus Nauravalla lohikäärmeellä on vahva kunnan tuki, mikä on mahdollistanut keskuksen pysyvän toiminnan ja kehittämistyön. Laitilan arkeologisen opastuskeskuksen toiminta loppui sen sijaan resurssipulaan ja taustaorganisaation tuen puutteeseen. Esimerkkeinä ympäristöön liittyvistä tekijöistä Mäki nimeää keskeisinä muinaisjäännösten hoidon ja saavutettavuuden luontokohteina. Hän valottaa omana alalukunaan Adoptoi monumentti -toimintaa, jossa muinaisjäännösalueita hoidetaan vapaaehtoistyöntekijöiden voimin talkootyönä [2]. Mäki nostaa tämänkaltaisen toiminnan esimerkkinä tulevaisuusorientoituneesta toiminnasta, joka osallistaa paikallisasukkaita, tukee lähimatkailun kehittämistä ja toimii esihistoriamatkailun mahdollistajina.

Lisäksi vielä viimeisessä osassa tutkimusta Mäki listaa esihistoriamatkailun tulevaisuuden kannalta hyviä ja tavoiteltavia käytäntöjä, joita ovat muiden muassa paikallislähtöisyys, erilaiset yhteistyömuodot toimijoiden kesken (kunta, harrastajat, yhdistykset, pienyrittäjät, paikalliset asukkaat ja matkailuyrittäjät), kohteen

perusinfrastruktuurin ylläpito, esihistorian elävöittämisen eri muodot sekä oheispalvelut ja tapahtumat.

Tulevaisuuskuvia ja tulevaisuusajattelijan muotokuvia

Tulevaisuuskuva on näkemys, toive tai malli jostain tietystä tulevaisuuden hetkestä, jota kohti halutaan tavoitella tai kenties välttää (ks. esim. Lehtonen 2017, 246, 263). Mäki muodostaa haastatteluiden pohjalta neljä konkreettista matkailun tulevaisuuskuva arkeologisille maastokohteille. *Pieni on kaunista* -tulevaisuuskuvasa arkeologinen kulttuuriperintö nähdään hyvän arkiympäristön lähteenä ja lähimatkailun resurssina. Aineistosta nousi esiin vahvoina teemoina paikallisuus, vapaaehtoistyö, luonnon merkitys ja kestävä kehityksen toimintamallit. (s. 191.) *Yhdistetään ne vähäiset resurssit* -tulevaisuuskuvasa esihistoriamatkailu nähdään yhä kasvavana ja verkostoituneena liiketoimintana (s. 201). *Netissä räplääjät ja digivastaiset* -tulevaisuuskuvasa uuden teknologian mahdollisuudet, kuten matkailijan kokemusmaailman siirtyminen mobiiliin ja virtuaaliseen läsnäoloon, nähdään esihistoriamatkailussa entistä voimakkaampana (s. 228). *Kyllä se viimeinen sammuttaa valot, ni näyttää tällä hetkellä todennäköisimmältä* -tulevaisuuskuvasa nähdään uhkakuvia ja pelkoja, kuten resurssien ja muinaisjäännösten hoidon heikkenemistä sekä kiinnostuksen vähenemistä kulttuuria kohtaan (s. 215).

Tulevaisuuskuvista heijastuu pääosin optimistia toiveita maastokohteiden tulevaisuudesta. Mäki tuokin esiin, että tulevaisuuden visiointi ei ollut kaikille haastateltaville luontevaa, ja helposti kiinnityttiin tuttuuteen. Aineistosta pystyi hahmottamaan myös uhkakuvia ja epävarmuustekijöitä, joihin tulisi myös varautua tulevaisuudessa. Tulevaisuuskuvat ovat esitetty mielekkäästi tarinallisissa muodoissa. Jokaisen tulevaisuuskuvan alkuun on kirjoitettu lyhyt sanallinen tuokiokuva ja lisäksi taitelijan piirtämä piirros. Näiden avulla kirjoittaja on halunnut tuoda tulevaisuuden ilmiöt ja matkailijoiden kokemukset lukijalle läsnä olevimmiksi.

Lisäksi Mäki tarkastelee sitä, miten ja missä sävyssä haastateltavat kertoivat kokemuksistaan ja mielipiteistään työstään ja kohteiden kehittämistä. Esille nousi myös tunteita. Näistä Mäki hahmotteli neljä tulevaisuusajattelijan hahmoa, jotka hän esittelee neljännessä osassa. Mäen rakentamat ajattelijahahmot ovat *Realistinen kehittäjä-toteuttaja*, joka ajattelee toimintaa muutaman vuoden päähän, ja johon hän voi vaikuttaa omalla toiminnallaan. Hän on hyvä yhteistyökumppani. (s. 249.) *Visionäärinen kuvittaja*, joka on luova persoona ja pystyy näkemään hyvin pitkälle tulevaisuuteen. Hän on syvälinen asiantuntija. (s. 258.) *Päättäväinen vaikuttaja*, joka on taas strateginen ajattelijan ja kehittäjä, ja ajattelee tulevaisuutta ylisukupolvisesti. Hän on aktiivinen tulevaisuuden tekijä. (s. 266.) *Pessimistisen murehtija-jarruttelija hahmo* edustaa tulevaisuuspessimismia, jonka pessimismin ajatukset ovat syntyneet ikävien kokemusten seurauksena (s. 295). Lähes ”arkkityyppiset” (s. 294) hahmot kertovat niistä ajattelun piirteistä tai tavoista, joilla haastateltavat arvioivat tai näkivät maastokohteiden tulevaisuuden matkailutoiminnan. Pessimistinen ajattelutapa näkee matkailun tulevaisuuden ehkäpä uhkien kautta, positiivinen taas optimismin ja aktiivisen vaikuttamisen kautta.

Tulevaisuuden suuntaviivoja

Mäki tarjoaa etnologian ja tulevaisuudentutkimuksen menetelmien avulla kiinnostavia ja ajatteluja herättäviä ”suuntaviivoja” (s. 298) maamme arkeologisten maastokohteiden matkailullisista tulevaisuuksista. Tutkimus valottaa monipuolisesti kuuden esihistoriakohteen toimintaa sekä alan parissa toimivien kokemuksia työstään, arkeologisen kulttuuriperinnön merkityksestä ja sen matkailullisesta tulevaisuudesta. Viimeisessä eli viidennessä osassa tiivistetään tulokset ja pohditaan arkeologisen kulttuuriperinnön merkitystä tulevaisuudessa. Arkeologisen kulttuuriperinnön toimijat tekevät aktiivista identiteettityötä, heillä on tulevaisuudenuskoa ja tahtoa vaikuttaa alan tulevaisuuteen. Arkeologinen kulttuuriperintö nähdään ennen kaikkea hyvän arkiympäristön lähteenä ja lähimatkailun resurssina nyt ja tulevaisuudessa. (s. 292–293.) Tutkimus osoittaa, että monipuolisella alalla on myös haasteita, kuten kehittämistarpeita esimerkiksi liiketoimintaosaamisen puolella. Mäki huomauttaa esihistoriamatkailun kehittämistyön riippuvan paljolti myös siitä, onko asiasta aidosti motivoituneita henkilöitä oikeissa asemissa.

Mäen tutkimus osoittaa laajaa perehtyneisyyttä aiheeseen, josta on aineksia jatkotutkimuksen mahdollisuudelle. Kirjoittajan väitöskirjaprojekti on uusi lisäys 2010-luvulla alkaneelle etnologian yhteydelle tulevaisuudentutkimuksen kentälle. Lisäksi tutkimuksella on tärkeä sija arkeologisessa kulttuuriperintötutkimuksessa, jolle se tuo uuden tulevaisuusorientoituneen avauksen ja näkökulman, jolle varmasti on tarvetta. Tutkimus antaa hyviä käytännön eväitä arkeologisen kulttuuriperinnön matkailutoimintaa kehittäville tahoille, ja sopii luettavaksi kaikille kulttuuriperinnöstä kiinnostuneille.

FM Stina Savolainen on väitöskirjatutkija Turun yliopiston etnologian oppiaineessa.

Viitteet

[1] Väitöskirja löytyy sähköisenä versiona osoitteesta: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-6655-21-5> [Haettu 27.4.2021].

[2] *Adoptoi monumentti*, <https://adoptoimonumentti.fi/> [Haettu 22.10.2021].

Kirjallisuus

de Jouvenel, Bertrand 1967. *De Art of Conjecture*. United State of America: Weidenfeld and Nicolson.

Kamppinen, Matti, Pentti Malaska & Osmo Kuusi. 2003. Tulevaisuudentutkimuksen peruskäsitteet. Teoksessa *Tulevaisuudentutkimus. Perusteet ja sovellukset*, toim. Matti Kamppinen, Osmo Kuusi & Sari Söderlund, 26–115. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 896. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Lehtonen, Jussi 2016. *Skenaarioita maaseudun palveluista. Kaupat, kirjastot, pankit ja postit historiasta tulevaisuuksiin*. Turun yliopiston julkaisuja, Sarja – Ser. C osa, tom. 429. Scripta Lingua Fennica Edita. Turku: Turun yliopisto, <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-6600-4> [Haettu 5.11.2021].

Lehtonen, Jussi 2017. Avustajaeläinten ja ikäihmisten yhteinen tulevaisuus. Vaihtoehtoisia tulevaisuuksia rakentamassa. *Sananjalka* 59, 59: 244–267, <https://doi.org/10.30673/sja.66637> [Haettu 5.11.2021].

Lillbroända-Annala, Sanna. 2014. Kulttuuriperintö prosessina ja arvottamisen välineenä. Teoksessa *Muuttuva kulttuuriperintö. Det föränderliga kulturarvet*, toim. Tytti Steel, Arja Turunen, Sanna Lillbroända-Annala & Maija Santikko, 19–40. Ethnos-toimite 16. Helsinki: Ethnos ry.

Mannermaa, Mika 1991. *Evolutionaarinen tulevaisuudentutkimus. Tulevaisuudentutkimusten paradigmojen ja niiden metodologisten ominaisuuksien tarkastelua*. Acta Futura Fennica nro 2. Helsinki: Tulevaisuuden tutkimuksen seura.

Vuori, Kaisa 2018. *Tulevaisuuskuvia ylijärjestyksestä hyperloopista: Nopean sukulayhteyden kulttuuriset prosessit*. Pro gradu -tutkimus. Turku: Turun yliopisto, <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2018060725442> [Haettu 5.11.2021].